

Кикоть П. В.

*кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри приватного права,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана,
м. Київ, Україна,
ORCID. ID: <https://orcid.org/0000-0001-7818-8267>*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КОНЦЕПТУ ДВОХ НЕЗАЛЕЖНИХ СИСТЕМ РЕГУЛЮВАННЯ ПРИВАТНОГО ПРАВА В ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇНАХ ТА ПРАКТИКА РЕКОДИФІКАЦІЇ ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА В УКРАЇНІ

Одним із доленосних етапів у процесі рекодифікації господарського законодавства є втрата чинності Господарським кодексом України, що сталася 28 серпня 2025 року. Це відбулося згідно з Законом № 4196-IX від 9 січня 2025 року «Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб» [1]. Встановлено трирічний перехідний період (до 28 серпня 2028 року) для перереєстрації підприємств та адаптації до нових правил, переважно на основі Цивільного кодексу. Господарські правовідносини регулюватимуться Цивільним кодексом та спеціальними законами.

Однак навколо вже вирішеної юридичної долі Господарського кодексу України (далі – ГК України) триває гостра наукова дискусія. З цього приводу продовжують лунаати полемічні заяви про те, «що в черговий раз в Україні заради сумнівного вирішення тих чи інших практичних питань чиниться нехтування їх науковим обґрунтуванням» [2, с. 625] .

Характерною ознакою цих дебатів є те, що з моменту набрання чинності у 2004 році Господарський кодекс України постійно розглядається у його співвідношенні з Цивільним кодексом України (далі – ЦК України). Обидва кодекси були прийняті 16 січня 2003 року і відповідно набрали чинності одночасно, тому, звичайно, на перший план висунулася проблема колізій норм цих актів під час регулюванні відносин у сфері господарювання.

Враховуючи надзвичайну актуальність теми дослідження, необхідно визнати, що метою цих тез є встановлення сутності існування двох незалежних

систем приватного права, аналіз основних наукових позицій щодо подальшого існування його як правового явища і зокрема оцінки доцільності законодавчих ініціатив щодо скасування ГК України.

Важливо підкреслити, що питання існування двох незалежних систем приватного права вже давно розкололо вітчизняне наукове співтовариство на два непримиримих табори. Представники господарсько-правової школи, яку тривалий час очолював В. К. Мамутов, а саме О. А. Беяневич, О. В. Безух, О. П. Подцерковний, Р. Б. Шишка, В. С. Щербина, та багато інших, дотримуються позиції об'єктивної доцільності дуалізму приватного права і є прихильниками збереження ГК України. При всіх конкретних розбіжностях поглядів цих дослідників об'єднує про-дуалістична ідея про те, що необхідно визнавати «специфіку врегулювання окремих питань з економічним підтекстом в абсолютно різних галузях права: цивільному та господарському» [2, с. 626]. Представники цивілістичної школи, лідером якої є Н. С. Кузнєцова, а саме: А. С. Довгерт, О. В. Дзера, Р. А. Майданик, І. В. Спасибо-Фатєєва, Р. О. Стефанчук, Є. О. Харитонов та багато інших цивілістів, дотримуються категорично протилежної позиції і тому виступають за регулювання відносин у сфері господарювання з позицій єдиного Цивільного кодексу. Небагато дослідників, як приміром В. М. Махінчук, займають виважену, «серединну» суто теоретичну позицію, не пропонуючи екстремальних політико-правових рішень, а виходячи з існуючих реалій.

Однак поглибленому вивченню цієї проблематики істотно заважає той факт, що доктрина двох незалежних систем приватного права переважно не є поширеною у цивілістичних колах України, бо більшість вітчизняних академічних та практикуючих юристів у сфері приватного права від самого моменту укладення цих двох кодифікованих актів вважали, що Господарський кодекс є не тільки концептуально недоречним, а й був укладений з грубими порушеннями законодавчих процедур. Тому навіть сама постановка питання про дуалізм цих двох кодексів оцінювалася як визнання *de facto* правомірності «неправомірного» *de iure* акту.

Між тим, віддаючи шану концепту правового реалізму, не можна ігнорувати того безспірного факту, що ГК України діяв досить тривалий період – понад 20 років, протягом якого було ухвалено величезну кількість судових рішень і нормативно-правових актів з посиланням на цей кодекс. Тому порушувати питання «неправомірності» ГК України, виглядає досить цікаво з теоретичної точки зору, але є абсолютно недоречним з точки зору юридичної практики, бо за «ланцюговою реакцією» таке заперечення руйнує законність усього масиву похідних (і передусім виконавчих) актів у сфері господарювання.

Згодом реальна практика контрактингу привела до зникнення підстав для істотного розмежування господарських та загальноцивільних договорів. За цих умов штучне створення та дублювання існуючих протилежних нормативних актів, подальша розробка як цивільного, так і господарського кодексів неминуче приводила до конфліктів між ними. На цьому підґрунті в європейській традиції права сформувався стійкий тренд переходу від дуалізму до монізму права [3, с. 121] . При цьому відмічається, що сучасна ситуація в європейських країнах характеризується «комерціалізацією цивільного законодавства в країнах з монізмом приватного права та «ескалацією» нормотворчості в галузі комерційного права в країнах з дуалізмом приватного права. Це супроводжується процесом все більшої легалізації вимог формалізму в торгових трансакціях, що пояснюється підвищенням вимог до надійності комерційних правочинів» [4, с. 713] .

Між тим, слід визнати, що загальновизнаним у цьому питанні є підхід, відповідно до якого цивільне право є родовим поняттям, яке позначає усю сукупність норм і принципів, що традиційно регулюють загальні майнові та особисті немайнові відносини між фізичними та юридичними особами. Комерційне ж право – це видове поняття, яке позначає умовно відокремлену підсистему норм, що регулюють спеціальні відносини у сфері підприємницької діяльності, які виникають між суб'єктами господарювання.

Яким же чином ця досить небезпечна проблема вирішується в європейських країнах, де існує дуалізм приватного права? Достатньо «елегантним» способом,

який дозволяє долати численні прогалини в праві, що є наслідком надзвичайної динамічності комерційного обороту.

Так, приміром, доктрина німецького права розглядає комерційне право (Handelsrecht) у його зіставленні з цивільним як спеціальне і загальне. Тому комерційне право розглядається як підгалузь цивільного права. Це своєю чергою дає підстави для визнання *субсидіарного застосування* норм цивільного кодексу до регулювання відносин у господарському обороті. Таке застосування передусім є способом долання прогалин у праві, коли за браком певних норм в одній галузі законодавства застосовуються норми нормативно-правових актів, що належать до іншої галузі права. Для цього необхідно дотримуватися, як мінімум, трьох умов: 1) предмети правового регулювання цих галузей права мають певним чином перетинатися; 2) норми тієї галузі права, що застосовується, мають бути визнані як загальні, а норми галузі, в якій виявлена прогалина, – як спеціальні; 3) можливість субсидіарного застосування правових норм має бути передбачена законодавчим порядком [5, с. 13]. Водночас такий порядок субсидіарного застосування виключає будь-які колізії норм обох кодексів, бо норми комерційного кодексу, у випадку їх наявності, як спеціальні норми завжди матимуть юридичну силу, більшу за силу норм цивільного кодексу, які визнаються загальними.

Короткий огляд європейської доктрини дуалізму приватного права дозволяє зробити наступні загальні висновки, які стосуються практики рекодифікації господарського права в Україні.

1. Існування двох незалежних систем приватного права не може бути зведений лише до законодавчого дуалізму цивільного та господарського кодексів. Сам факт скасування ГК України зовсім не означає, що наукова дискусія щодо концепту існування двох незалежних систем приватного права має припинитися в нашій країні. Навпаки, дебати щодо «концептуальної автономії комерційного (економічного) права, підстав окремої кодифікації комерційних (економічних) відносин і меж державного регулювання економічної діяльності» мають вийти на новий, більш високий рівень. Це

передусім обумовлено тим, що «межі приватного права навряд можна буде окреслити виключно ЦК України (навіть за умови його рекодифікації)» [6, с. 151].

2. Головна об'єктивна необхідність рекодифікації господарського законодавства була зумовлена фатальною здатністю цивільно-господарського дуалізму до колізій у правозастосуванні [7, с. 58], що постійно заперечується прибічниками цього концепту, які вважають, що «дана проблема пов'язана не з об'єктивними закономірностями права, а, скоріше за все, з правосвідомістю та правовою необізнаністю суб'єктів застосування права» [8, с. 10]. Однак, ураховуючи досвід країн з дуалізмом приватного права, цю проблему можна було вирішити без скасування ГК України через запровадження м'якого дуалізму, що передбачає субсидіарне застосування норм цивільного кодексу в разі прогалин у кодексі комерційному (господарському).

Список використаних джерел

1. Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб: Закон України від 9 січня 2025 року № 4196-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2025, №№ 28-29, ст.94. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4196-20#Text>.

2. Крикун В. В., Сорока І. О., Ільїна А. О. Дуалізм приватного права в сучасних умовах. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 11. С. 623–626.

3. Римарчук Р.М. Феномен дуалізму приватного права. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. №5. С. 120–122. URL: http://lsej.org.ua/5_2023/28.pdf.

4. Гайдулін О. О. Інститут інтерпретації (*ius interpretatio* = law of interpretation): методологічні засади цивілістичної теорії: монографія: у 2 т. Київ: Науково дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2020. Т. 2. 544 с.

5. Гайдулін О. О. Європейське контрактне право (загальна частина) : курс лекцій; Державний вищий навчальний заклад «Київський національний економічний ун-т ім. Вадима Гетьмана». Київ: КНЕУ, 2008. 277 с.

6. Кочин В. В. Кінець дуалізму приватного права та пошук нової методології приватноправових досліджень // Проблеми цивільного права та процесу: тези доп. учасників наук.-практ. конф., присвяч. 100-й річниці від дня народження О. А. Пушкіна (м. Вінниця, 23 трав. 2025 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; Нац. акад. правових наук України; Харків. обл. осередок Всеукр. громад. орг. «Асоціація цивілістів України». – Вінниця: ХНУВС, 2025. С. 148–151.

7. Махінчук, В. М. Дуалізм приватного права: до постановки питання. *Приватне право і підприємництво*. 2009. Вип. 8. Київ: НДІ приватного права і підприємництва АПН України / Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва, 2009. С. 56–59.

8. Безух О. В. Дуалізм приватного права в регулюванні економічних відносин. *Приватне право і підприємництво*, 2016. Вип. 15. С. 10–14.

Золотарьов О. С.

*здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана,
м. Київ, Україна*

Науковий керівник: Назарчук О. М.

*доктор філософії в галузі права, доцент, доцент кафедри приватного права,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана,
м. Київ, Україна*

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ОХОРОНИ КОНФІДЕНЦІЙНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ПРИ ЗАСТОСУВАННІ ГЕНЕРАТИВНОГО ШІ: ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ СТАНДАРТІВ EU AI ACT

Стрімке поширення генеративного штучного інтелекту (далі – генеративний ШІ) створює принципово нові умови розвитку цивільно-правової охорони конфіденційної інформації. Великі мовні та мультимодальні моделі здатні опрацьовувати значні обсяги даних, серед яких можуть міститися комерційна